

پیشگفتار

انتشار جلد اول کتاب «تربیت اسلامی» استقبال بسیار خوب متخصصان، صاحب‌نظران و کارشناسان مسایل تعلیم و تربیت حوزه، دانشگاه و آموزش و پرورش را در پی داشت. مجموعه اظهار نظرها حکایت از بدیع بودن کار در فضای حاکم بر تعلیم و تربیت کشور داشت؛ البته پیشنهادات ارزنده‌ای نیز در خصوص ارتقاء کیفیت صوری و موضوع مجلدات آتی و... ارایه شد که بی تردید و در حد توان، در راه تحقق آنها تلاش خواهد شد.

مجلد دوم از کتاب «تربیت اسلامی» که هم اکنون پیش روی شماست، به یکی از مهم‌ترین و ضروری‌ترین ابعاد تربیت، یعنی «تربیت اخلاقی» اختصاص یافته است. اهمیت بحث از تربیت اخلاقی، از سویی به جایگاه اخلاق در نظام اجتماعی و نقشی که اخلاق فاضله می‌تواند در سعادت فردی و اجتماعی انسان داشته باشد و از سوی دیگر به ارتباط و درهم تنیدگی شدید اخلاق و تربیت مربوط می‌شود. گستره و شدت این ارتباط به حدی است که تا مدت‌ها مرز مشخصی میان این دو تصویر نمی‌شد و معمولاً «تربیت کردن» فرد با «متخلق کردن» او به اخلاق شایسته،

یکی دانسته می‌شد و اخلاقی بودن فرد به معنای تربیت یافتگی وی بود. افزون بر این، بر مبنای نوع اخلاق پذیرفته شده در تربیت اخلاقی، می‌توان به جایگاه دین در تربیت اخلاقی و مقایسه نظام‌های تربیتی دست یافت و وجوه تمایز و برتری هر یک از این نظام‌ها را مشخص نمود.

خوشبختانه مباحث تربیت اخلاقی در کشور ما پس از انقلاب اسلامی و به طور اکید در سالیان اخیر، مورد عنایت و توجه فراوان قرار گرفته است. دو اولویت اساسی برنامه‌های معاونت پرورشی وزارت آموزش و پرورش در سال جاری نیز «تربیت دینی» و «تربیت اخلاقی» است؛ اما با وجود همه کوشش‌های انجام یافته، بحث همچنان تازه و در آغاز است و جا دارد که از جهات گوناگون، ابعاد مختلف آن کاویده شود.

مرکز مطالعات تربیت اسلامی از آغاز تأسیس تاکنون، مسئله «تربیت اخلاقی» را از موضوعات کاری خویش قرار داده است. تشکیل گروه تربیت اخلاقی، متشکل از متخصصان حوزه و دانشگاه، برگزاری نشست‌های گوناگون با حضور کارشناسان و فضایی حوزوی و دانشگاهی در زمینه تربیت اخلاقی و انجام طرح مآخذشناسی تربیت اخلاقی، از جمله فعالیت‌هایی است که تاکنون با جدیت تمام دنبال شده است و گزارش اجمالی برخی از آنها، در این شماره آمده است. اختصاص یک شماره از کتاب «تربیت اسلامی» به مباحث تربیت اخلاقی نیز از جمله فعالیت‌هایی است که در راستای نشر دیدگاه‌های اندیشمندان، صاحب‌نظران و کارشناسان صورت می‌گیرد، تا زمینه‌ای برای طرح و نقد این دیدگاه‌ها فراهم آید و در نهایت بتوان به اندیشه‌های منسجم و بدیع در این زمینه، که بتواند راهگشای برنامه ریزان آموزش و پرورش نیز باشد، دست یافت. اکنون به معرفی مختصر مقالات کتاب حاضر می‌پردازیم:

در نخستین مقاله با عنوان «در تکاپوی رسیدن به مدلی از تربیت اخلاقی در اسلام» نویسنده می‌کوشد زیر ساخت‌های اولیه و اساسی لازم برای مدل سازی تربیت

اخلاقی از دیدگاه اسلام را تبیین و ارایه کند. هرچند، مدل سازی نیازمند انجام پژوهش‌های میدانی برای تهیه الگو از مرتبی بهنجار، بازشناسی نابهنجاری‌های اخلاقی و شناخت راه‌های پیشگیری و درمان، مرور و بازنگری پیشینه مطالعات تربیت اخلاقی بین متفکرین مسلمان و مقایسه و نقد رویکردهای مختلف تربیت اخلاقی است، اما پیش از هرچیز نیازمند تبیین و ازگان مبنایی «تربیت»، «اخلاق» و «تربیت اخلاقی»؛ توضیح مؤلفه‌های تربیت اخلاقی؛ مقایسه مفهوم و پیشینه تربیت اخلاقی در فرهنگ اسلام و غرب و توصیف برخی رویکردهای معاصر در تربیت اخلاقی است که در این مقاله به تفصیل به آنها پرداخته شده است.

«تربیت اخلاقی از منظر پست مدرنیسم و اسلام» عنوان دومین مقاله کتاب است که به بررسی و نقد تطبیقی مبانی و اصول تربیت اخلاقی از منظر دو رویکرد پست مدرنیسم و اسلام می‌پردازد. از دیدگاه نویسنده، مؤلفه‌های عمده پست مدرنیسم عبارتند از: مخالفت با فرا روایت‌ها، نفی کلیت‌گرایی، نیست انگاری و نفی متافیزیک حضور، تأکید بر زبان و گفتمان و توجه به دیگران (غیرپیت‌ها). بنابراین مبانی، اصول تربیت اخلاقی از منظر پست مدرنیسم عبارت است از: فقدان بنیان‌های ثابت و جهان شمول، ابتناء برگفتمان و نه اعمال ثابت و نظام دار، تکثرگرایی و ضدیت با اقتدارگرایی. ویژگی‌های تربیت اخلاقی در اسلام درست در نقطه مقابل این امور قرار می‌گیرد. ابتناء بر مفروضات متافیزیکی و بنیان‌های ثابت و مقدم، عقلانی و شهودی بودن، اقتدارگرایی و الگو محوری و ابتناء بر عمل و عینیت از مهم‌ترین اصول تربیت اخلاقی در اسلام است.

در مقاله «رابطه دین و تربیت اخلاقی» نویسنده می‌کوشد با بیان معنای دقیقی از دین، اخلاق و تربیت، رابطه دین با اخلاق، تربیت و تربیت اخلاقی را تبیین نماید. این رابطه در دو شکل نظری و عملی با فروع مختلف تصویر می‌شود.

عنوان مقاله بعدی «علیت و اخلاق از منظر «کانت» و «غزالی»» است. در این مقاله نویسنده ابتدا به رویکردهای اخیر کتاب‌های برنامه‌ریزی درسی، که تأکید بر

گنج‌انیدن «تربیت اخلاقی» در ضمن برنامه درسی دارند، اشاره نموده است و سپس بر اساس این مطلب، به بیان برخی مبانی تربیت اخلاقی از دیدگاه دو متفکر بزرگ شرق و غرب «ابوحامد غزالی» و «امانوئل کانت» پرداخته است. تأکید اصلی این نوشتار، آراء فلسفی این دو متفکر در مبحث علیّت و چگونگی تأثیر پذیری تربیت اخلاقی از این آراء می‌باشد.

«شیوه اصلاح مشکلات رفتاری در تربیت اخلاقی از دیدگاه ملا مهدی نراقی» عنوان مقاله بعدی این مجموعه است. شناخت مشکلات رفتاری و رفع آنها، نقشی اساسی در تربیت اخلاقی دارد. «محقق نراقی» ضمن معرفی این نوع مشکلات و چگونگی مانع بودن آنها در تربیت اخلاقی، راه‌های مناسبی را برای رفع آنها بیان می‌کند. از دیدگاه وی، این مشکلات به دو دسته درونی و بیرونی قابل تقسیم‌اند. در این مقاله، از مشکلات درونی سه رفتار: خشمگینی، خودپسندی و بدبینی ذکر شده و راه حل‌های مناسبی برای رفع آنها آمده است. از مشکلات بیرونی نیز، در جنبه فردی به سه رفتار: شکم‌بارگی، شهوت رانی و ریا و در جنبه اجتماعی، به سه رفتار: مراء و جدال، استهزاء و دروغ‌گویی اشاره شده و راه‌های اصلاح آنها تبیین شده است.

در مقاله «تربیت اخلاقی و ضرورت نگاهی دوباره به آن» نویسنده می‌کوشد با تبیین واژگان و تحلیل قلمرو اخلاق، تربیت اخلاقی و پیشینه این دو و تبیین رابطه اخلاق، علم اخلاق و تربیت و سپس ارایه نمایی کلی از حوزه تربیت اخلاقی، زمینه تحقیقات بعدی را فراهم نماید.

در مقاله «چشم اندازی به جایگاه و نقش اخلاق در تعلیم و تربیت» نویسنده با نگاهی کلان و وسیع، به تبیین نقش اخلاق در تعیین اهداف، ترسیم مبانی و تجویز یا عدم تجویز روش‌ها و ارتباط اخلاق با قوانین و مقررات آموزش و پرورش پرداخته است و به بیان دیگر، نقش اخلاق در نظام نظری و اجرایی تربیت را مورد بررسی قرار داده است.

«تربیت دینی و تربیت اخلاقی؛ تفاوت‌ها و شباهت‌ها» موضوع یکی از نشست‌های علمی-کاربردی مرکز مطالعات است که با حضور استاد ارجمند دکتر خسرو باقری و شرکت گسترده علاقه‌مندان به این مبحث برگزار شد. گزیده‌ای از مباحث ارایه شده در این نشست، طی نوشته‌ای با همین عنوان در کتاب حاضر آمده است.

با توجه به لزوم آشنایی با ادبیات تحقیق و پیشینه کارهای انجام شده در تربیت اخلاقی، انجام طرح «مآخذشناسی تربیت اخلاقی» در حوزه کتب و مقالات (فارسی-عربی، انگلیسی) و پژوهش‌ها و پایان‌نامه‌ها از برنامه‌های اصلی مرکز مطالعات بوده است. به این دلیل طرحی با همین عنوان در مرکز به اجرا در آمده است که تاکنون ۸۰ درصد کار آن به اتمام رسیده است. گزارشی از کارهای انجام شده در این زمینه نیز در این شماره کتاب آمده است.

دو مبحث پایانی این مجلد، ارایه گزارشی است از دو کتاب «اخلاق المسلم» نوشته محمد سعید مبیض و «پرورش اخلاقی» (Moral Education) نوشته «نرمن بال» (Norman J. Bull). در این گزارش‌ها سعی شده است دورنمای کاملی از کلیه مباحث مطرح شده در این دو کتاب ارایه شود.

در پایان ضمن تشکر از همه عزیزانی که به نحوی در تدوین و تهیه کتاب حاضر همکاری نموده‌اند، عناوین کتاب‌های بعدی این مجموعه به ترتیب جهت استحضار علاقه‌مندان اعلام می‌شود؛ به این امید که صاحب‌نظران و کارشناسان تعلیم و تربیت، با ارسال مقالات و ارایه نظرات ارزشمند خود، بر غنای محتوایی مجموعه بیفزایند. عناوین مورد نظر عبارتند از: تربیت دینی، تربیت در کلام و سیره امام علی علیه السلام، تربیت از دیدگاه امام خمینی رحمته الله علیه، تربیت اجتماعی، تربیت جنسی و تربیت دختران از دیدگاه اسلام.

معاونت پژوهشی

مرکز مطالعات تربیت اسلامی

ثرو بشكاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی